

כנסת דברי סופרים לזכר ח"נ ביאליק, ספר חמישי / בעריכת יעקב כהן ופ. לחובר
(תל-אביב : הוצאת "דביר", ת"ש)

הקונגרס הציוני הכ"א

מאת פנימי

א

במזל רע נולד הקונגרס הציוני הכ"א. התנאים החיצוניים והפנימיים גם יחד גרמו לכך. כשהחלט ע"ד קריאתו, עוד אפשר היה לפקפק, אם יגיע לידי מלחמה בסוף הקיץ של 1939, ואילו כשהתקרב מועדו נתמעטו הפקפוקים והלכו. האוירה באבגוסט, חודש הקונגרס, נתמלאה חשמל, היחסים בין גרמניה לפולין נתמתחו, עד שאפשר היה לחשוש לפלישתם של צבאות גרמניה לפולין בכל יום ויום. ומאחרי פולין התיצבו בריטניה הגדולה וצרפת, ונדמה היה, שהפעם לא תרתענה אחור, כשם שנרתעו בשעת כבושה של צ'יכוסלובקיה.

ואף על-פי כן לא נדחה הקונגרס. הספקנים לא נשתתקו חרף הכל והיו בטוחים, שהנסיגה תבוא מאיזה צד ברגע האחרון: מצד פולין או בריטניה הגדולה וצרפת או גרמניה, אם לראשונות תצטרף רוסיה המועצתית — ובלבד שלא תפרוץ המלחמה ואפשר יהיה להתחיל בקונגרס ולגמרו כרגיל. כי הכל הודו, שקונגרס זה תעודתו חשובה מאד והיא: לאשר את המלחמה במדיניות של הספר הלבן מיום י"ז במאי 1939, שהנהלת הסוכנות התחילה בה, ולתת לזו יפוי כח להמשיכה ולהגבירה. והכל קו, שהקונגרס יספיק לגמור את דיוניו והצירים יגיעו לארצותיהם עוד לפני המלחמה, אם תפרוץ.

נעשו מאמצים לקצר את זמן הקונגרס. אמנם ההחלטה בדבר הקטנת מספר הצירים לקונגרס והעמדתו על 300 בוטלה ע"י הועד הפועל במושבו האחרון בירושלים, כי נפל פחד תקון זה על הסיעות, שדאגו לשלום-בית בתוכן, אם לא תוכלנה לספק תשוקתם של כל הקעמדים ל"צירות" בקונגרס. נבחרו יותר משש מאות צירים, והמון רב כזה הרס מראש את כל התקות לקצור זמן הווכוחים במליאת הקונגרס, בוועדותיו וגם בסיעותיו הגדולות. התקון בסדור עבודתו של הקונגרס, שלפיו קעברו הרצאות חברי ההנהלה והדיון בשאלות העומדות על הפרק בכל ענפיה למחלקותיו, שנקבעו מיד לאחר גמר הווכוח הכללי, לא הועילו אלא מעט. קשה היה להתגבר על ההמונים של הקונגרס, על רוב מחלקותיו וסיעותיו.

הקושי הזה גדל והלך בה במדה שגבר פחד המלחמה. בימים הראשונים, כשהתנהל הווכוח הכללי, עוד הבליגו הצירים על פחד זה, אולם אחר כך התחילו מקצצים בדיונים, מסירים מעל הפרק כל בעיה קשה ומסובכת ואוחזים בכל התחבולות, כדי להחיש את גמר הקונגרס. ושלא כרגיל, נמשך הקונגרס הזה רק תשעה ימים, 16- באבגוסט עד ל-25 בו.

ב

קדמה לו לקונגרס זה שערורייה של הפצת השקל בא"י. הפעם לא עברו בשתיקה על הידיעות בדבר הזיופים, שנעשו בהפצת השקלים לשם הגדלת מספר השוקלים ב"נפשות מתות". נערכה בקורת ונפסלו שקלים לאלפים. גם בבחירות הונהגו הפעם סדרים חדשים, שמנעו כמה זיופים והגדילו במדה רבה את "טהרתן" של אלה. הסיעות, שנפגעו ע"י כל הסידורים הללו, עשו את כל מה שבידן, כדי להציל את כבודן, ועוד יותר את מספר ציריהן, אך כל תחבולותיהן לא עמדו להן הפעם. בית-דין הקונגרס לא נרתע בפני ההתראות השונות ובהחלטותיו לא הסתפק בניזיפה בלבד, אלא פסל כמה וכמה מנדטים. ע"י כך החלש כוחן של הסיעות, שהתכוננו "לכבוש" את הקונגרס ממש ולא בדקו באמצעים. כיון שראו, שמטרתן זו רחוקה מהן, אחזו באמצעי סבוט' ואובסטרוקציה, אבל בלי הצלחה יתרה. בסיעת, הפועל המזרחי" ו"המזרחי" השלימו עם המצב לאחר מחאות חריפות. בסיעת הציונים הכלליים ב', שהתכוננה לעשות גדולות באופוזיציה, לא רצו להשלים עד סוף ימי הקונגרס, וכמעט שלא השתתפו בעבודתו. לעומת זאת גברה בתוכה המלחמה בין ה"אראלים" וה"מצוקים", עד שגברו המתונים, והסיעה חזרה בה מתכניותיה ה"מהפכניות" והשתתפה בהצבעות האחרונות ובהחלטות ע"ד שלטונות התנועה.

ג

יחסו של הקונגרס לספר הלבן ולמדיניות, שנקבעה בו, היה ברור מראש, אלא שהדעות היו מחולקות בדבר תכניות המלחמה ואמצעיה. לעומת הקוראים למלחמה זו עם כל הסכנות הכרוכות בה, הטיף חלק ידוע ל"הבלגה" גם בנידון זה ולהתרכזות בבנין בלבד מתוך תקוה, שהזמן יעזור לנו והגזרות תתנדפנה ותלכנה במשך השנים. אלה השתדלו להוכיח, שאף במסגרת הספר הלבן אפשרית עבודה רחבה, אם כי לא באותה המדה שהיתה. הם הזהירו, שלא נפריזו בהערכת כוחותינו ויכלתנו, והדגישו את הסכנות הפנימיות, ועוד יותר, החיצוניות הצפויות לנו, אם נקים לנו ע"י מלחמתנו אויבים בתוך הצבור הבריטי וגם בתוך זה שבארצות הברית באמריקה. הנתוח של מצבנו בתוך העמים, ששימש להם נימוק לדעתם, היה פסימי מאד, והם תלו את כל תקותם במסכות הזמן, העלולות להשתנות.

דעות כאלה השמיעו בעיקר מנהיגי הצירים, שבאו הפעם במספר רב מארצות הברית. בדבריהם הורגשה חרדה גדולה לא רק למצבם של הישוב והתנועה, אלא גם — ואולי עוד יותר — למצב היהודים שבמדינת מושבם. הבטחון בכוחותיהם ובהשפעתם, שאפשר יהיה להעזר בהם במלחמה במדיניות הספר הלבן, נחלש במדה מרובה. נפל עליהם הפחד מפני חתירות אנטישמיות בארצות הברית גופן ולא רצו להגדיל את הסכנה בגיוס הכוחות למלחמה עם הממשלה הבריטית ועם אותו החלק של דעת הקהל התומך בה, למלחמה באחת הממשלות המעטות כל כך, המתיחסת בידידות לעם היהודי, הנדרס והנרמס ע"י היטלר. הם פחדו, שמא יראו המתנגדים לכניסתן של ארצות הברית למלחמה והשומרים על ניטרליותה, שמא יראו בתעמולה שלהם פגיעה בניטרליות זו ורצון להכניס את המדינה בעל כרחו לתוך תסבוכת הדמים של העולם הישן.

הנימוקים האלה לא נתקבלו ע"י הרוב הגדול של הקונגרס. אדרבא, הם נתקלו כמעט באי-רצון כללי. ובפולמוס הדברים יש שהטיחו דברים קשים נגד בעלי הנימוקים

הללו, שגם בהם היתה הפרזה. ברור היה לרוב חברי הקונגרס, שאין לקבל באהבה את הגזרות הכרוכות בספר הלבן ושהישוב מחויב להכשיל את המדיניות, המתכוונת לחסל את הבית הלאומי ולכפות על היהודים מצב של מיעוט במדינה ערבית. מובן מאליו, שדרכי ההתנגדות והמלחמה צריכות להתאים לכוחותיהם הריאליים של הישוב והתנועה, למדת התמיכה של העם היהודי בכלל ואותם החלקים שלו בפרט, שהשפעתם נשארה בתקפה, וגם של דעת הצבור בעמים ובראשונה בעם הבריטי, המחפשת פתרון לשאלת היהודים. ההרגשה, שהחלשת ההתנגדות תובן כהשלמה עם המצב החדש, שיווצר על יסוד הספר הלבן, היתה משותפת לרובו המכריע של הקונגרס. ונוסף על זה היה ברור, שהשלמה זו תתקבל ע"י המוני היהודים המעונים והנרדפים כהודאת התנועה, שאפסו התקוות, שתלו בא"י ובציונות. כי איזה ערך יהיה לציונות, אם לא תוכל לבוא לעזרת העם בעת צרה איומה כזאת?

בהחלטות המדיניות של הקונגרס הובעה מחאה חריפה נגד הספר הלבן וגזרותיו ונכונות לרכז את כל הכוחות במלחמה לשם בטולן. הוכוח על דרכי המלחמה הזאת לא מצא, כמובן, את בטויו השלם בהחלטות אלה. אולם סעיף אחד מהן, המטיל על ההנהלה להקים ועדה לשם חקירת היחסים שבין היהודים והערביים, וסעיף שני המביע את אמונתו של הקונגרס, כי „המלחמה במדיניות הספר הלבן אינה מכוונת נגד האינטרסים של העם הערבי“, כי „למרות ארבע שנות דמים והרס“ אפשר להשלים בין שאיפות היהודים והערבים, אם שני העמים יכירו כל אחד בזכויות זולתו, — שני הסעיפים האלה הרי הם המסקנה, שאליה הגיע הרוב מתוך וכוחים על היחס לערבים בכלל וערביי א"י בפרט. והפעם לא רק אותם מחלקי התנועה, שתמיד הצטיינו ברגישות בנידון זה, הדגישו את הצורך לחפש דרך להבנה הדדית ושתוף פעולה עם הערבים על יסוד הכרה הדדית בזכויות, אלא גם אלה, שכרגיל היו מתעלמים מבעיה זו. אלה יצאו על פי רוב מתוך המחנה של המתנגדים לתכנית יצירת מדינה יהודית בחלקה של א"י. בטול התכנית הזאת והחלפתה בגזרותיו של הספר הלבן הכריחו אותם לחפש מוצא בהתקרבות יהודית-ערבית. הרצון לשמור על שלמותה של הארץ הביא אותם לידי הסכמה לרעות ולהצעות בשאלות היחס לערבים, שהיו חושבים אותן לפני התגלותה של תכנית פיל לפגיעה קשה בזכותו של העם היהודי בא"י ולפשע נגד מאמצי הגאולה שלו.

ד

מיד לאחר גמר הווכוח הכללי נתחלק הקונגרס למחלקות, שבהן הרצו חברי ההנהלה על פעולות מחלקותיה והציעו את הצעותיהם לפתרון השאלות העומדות על הפרק. חדוש זה חסך זמן רב לקונגרס ואפשר לא רק את קבלתן של ההחלטות המדיניות והתקציב, אלא גם כמה החלטות בשאלות העבודה, ההתישבות ואפילו הארגון והעבודה בתוך הנוער. אמנם לא כל ההחלטות של המחלקות הובאו לפני הקונגרס לאשורו, אולם את החשובות שבהן הספיק הקונגרס לקבל לאחר דיונים קצרים. מובן מאליו, שבראשן עמדו ההחלטות המדיניות והתקציב. בנוגע לראשונות הספיק הקונגרס לשמוע גם הצהרות מיוחדות של הסיעות. וכן הדגיש, „השומר הצעיר“ בהצהרתו את תקותו, שאפשר להגיע לידי שלום אמת עם הערבים, אם נכיר שארץ ישראל שייכת לשני העמים גם יחד ותקום מדינה דו-לאומית. אמנם במדינה זו צריכים היהודים ליהנות מכמה זכויות יתרות ובראש ובראשונה מזכות העליה.

התקציב נקבע לסכום של 720.000 לא"י. זו היתה הערכת הכנסותיה של קרן היסוד, ושל הועד הלונדוני לעזרת יהודי גרמניה, אולם הקונגרס הדגיש, ששעת המלחמה בגרות הספר הלבן מחייבת מאמצים גדולים הרבה יותר והביע את תקווה שהכנסת קה"י תגיע לפחות למליון לא"י. הרי דרכי המלחמה — פעולות הבנין, הרחבת ההתיישבות, גידול הישוב ע"י עליה — דורשות סכומים עצומים, שבלעדיהן אין תקווה לנצחון. הקונגרס היה בטוח, שהסכומים האלה ימצאו ובכרוזו לעם היהודי דרש קרבנות מיוחדים והתמסרות יתרה מתוך הבנה, שהגענו לנקודת ההכרעה, ואם לא נכשיל את מדיניות הספר הלבן, תהא תבוסתנו שלמה לתקופה ארוכה. מהחלטות המחלוקת, שאושרו ע"י הקונגרס, יש לציין את אלה, המאשרות את חוקת לשכות העבודה הכלליות לפועלים, לאחר דיון של שנים הושג בקונגרס הכ"א הסכם של כל הסייעות שבמחנה הציוני ליצירת מוסד, שיבטיח את זכותו של כל עובד ומחפש עבודה בחקלאות, בנין ועבודות צבוריות — לע"ע במושבות. מוסד זה אינו אלא הצעד הראשון בדרך, שצריכה להביאנו להסדר יחסי העבודה ע"י מערכת חוקות, שתקפנה את כל בעיות העבודה הנוערות. בפעם הראשונה לא הסתפק הקונגרס בהצהרות כלליות, שהממשיות שבהן אינה גדולה, אלא קבל חוקה, המטפלת באחת השאלות החיוניות ביותר ויצר מכשיר לחלוקת עבודה צודקת בין הפועלים, שיביא לידי בטול הסכסוכים התמידיים שבין פועלים לפועלים.

מתוך ההחלטות על ההתיישבות יש להדגיש, שבפעם הראשונה החליט הקונגרס לבוא לעזרתם של הפרדסנים, שמצבם הורע, עקב המשבר המתמיר. אמנם הסכום שהקציב למטרה זו הוא קטן, אולם עצם ההקצבה הוכיחה, כי נפלה המחיצה שבין הקונגרס לבעלי הפרדסים, המאורגנים בהתאחדות האכרים. גם הישג זה היה אחד מהישגי שנות המאורעות, שבהם נתקרבו חלקי הישוב זה לזה ונתישרו כמה עקמומיות שביחסיהם. מובן מאליה, שבראש ובראשונה הִחלט על המשכת התיישבות ההעפלה, שהוחל בה בשנות המאורעות. הקונגרס הבין, שהתיישבות זו היא אחת התשובות המכריעות לכל אלה הרוצים להתנשק בתקות העם היהודי בא"י.

מבין ההחלטות הארגוניות יש להדגיש את ההחלטה על החובה לרכוש את השקל מדי שנה בשנה ועל זכות הבחירות לקונגרסים, שתהא תלויה בזה. החלטה זו הִזקה את יציבותו של המחנה הציוני, ויש תקווה שע"י זה תוסר סכנת העליות והירידות בפעולותיו, שבאו לרגל ההבדלים העצומים בין מספרי השוקלים בשנות הקונגרסים לבין אלה שבשנים, שאין קונגרסים חלים בהן.

ה

אילו היה הקונגרס הכ"א עובד בתוך תנאים רגילים, אפשר שהיו בחירות ההנהלה הציונית מביאות לידי חכוכים גדולים, ואולי גם לידי משברים קשים. אולם, מכיון שבמשך ימי הדיונים החמיר המצב באירופה מיום ליום וסכנת המלחמה גדלה והלכה, נתברר, שאי אפשר יהיה לכנס את מועצת הסוכנות, הבוחרת בהנהלת הסוכנות. ולא נשאר לו לקונגרס מוצא אחר, אלא אִשורה של ההנהלה הקודמת.

החלטה זו באה לאחר כמה דיונים ובחירות בסייעות וגם בועדה המתמדת. אמנם הסייעות לא התכוננו לשנות שנוי רדיקלי את הרכבה של ההנהלה, אולם התעוררה שוב שאלת הגדלתה של זו עקב דרישתו של „הפועל המזרחי“, שנתמכה ע"י „המזרחי“, בדבר בחירת נציגו להנהלה. כנהוג בקואליציה הבוחרת את ההנהלה על

יסוד מפתח מפלגתי, המבטיח שווי-משקל מסוים, היתה דרישה זו גוררת אחריה גם הגדלת מספר נציגי יתר הסיעות. דבר זה היה גורם לתסבוכת. הקונגרס נצל מזו ע"י ההחלטה להשאיר הכל כמו שהיה. שאלת „המזרחי“ ו„הפועל המזרחי“ לא נפתרה ע"י כך וברור היה, שהועד הפועל יצטרך עוד לטפל בה.

1

בדיוניו, וביחוד בהחלטותיו של הקונגרס כמעט שלא הורגש כלל, שאירופה עומדת לפני מלחמה חדשה, העלולה להביא חורבן למדינותיה ובראש ובראשונה לקבוצים יהודיים בכל המקומות, שיפלו בידי גרמניה הנאצית. לפעמים אי-אפשר היה להבין, ביחוד בימיו האחרונים של הקונגרס, איך אפשר לחבריו לשכוח עולם ומלואו ולהתעמק באחת השאלות הרגילות, העומדות על הפרק. אלמלא ההודעות מעל במת הקונגרס ע"ד סכנת המלחמה והצורך למהר ולגמור את הדיונים, קשה יהיה לו לקורא הסטינוגרמה של הווכוחים לקבוע, שימי הקונגרס היו ימי החרדה הגדולה, שלפני המלחמה הטוטאליטרית, שעמדה לפרוץ.

ומי יודע, אם לא זהו כוחה של הציונות, המכניסה את היהודים לעולם מיוחד עוד קודם שנוצר בשלמותו?